

2015 | 2

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ TARTALOMBÓL

- *GODA KÁROLY*
A KÖZÉPKORI BÉCSI ÉS BUDAI ÚRNAPOK
ÉS KÖRMENETEK KÖZÉP-EURÓPAI
KITEKINTÉSBN
- *BUZA JÁNOS*
ADALÉK MAGYARORSZÁG 1526 ELŐTTI
PÉNZVERÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ
- *TUSOR PÉTER*
A PRÍMÁS, A BÁN ÉS A BÉCSI UDVAR
(1663–1664)
- *VÖLGYESI ORSOLYA*
SZALAY LÁSZLÓ NEMZEDÉKE KÖLCSEY
VONZÁSÁBAN
- *VARGA BÁLINT*
A BARBÁR MÚLT ÉS A NEMZETI DICSŐSÉG
- *MIROSLAV MICHELA*
A SZENT ISTVÁN-KULTUSZ
REPREZENTÁCIÓI SZLOVÁKIÁBAN
A KÉT VILÁGHÁBORÚ
KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZEZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LVII. ÉVFOLYAM, 2015. 2. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),
BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,
GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,
OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,
SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,
VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

---

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Goda Károly: „Ecce panis angelorum”. A középkori bécsi és budai úrnapok és körmenetek közép-európai kitekintésben	183
Tusor Péter: A primás, a bán és a bécsi udvar (1663–1664)	219
Völgyesi Orsolya: Szalay László nemzedéke Kőlcsey vonzásában	251

MŰHELY

Kovács Viktória: A leleszi premontreiek szalókai birtoklásának háttere	265
Buza János: A Dunába vetett vonópad. Adalék a Mohács előtti Magyarország pénzveréséhez	281
Kurucz György: Szövetségi érdek, protestáns szimpátia, katonai realitás: a Rákóczi-szabadságharc és az angol közvetítés	299
Varga Bálint: A barbár múlt és a nemzeti dicsőség	319
Miroslav Michela: „A haza legyen minden gyermekének hazája”. A Szent István-kultusz reprezentációi Szlovákiában a két világháború közötti időszakban	333

Szövetségi érdek, protestáns szimpátia, katonai realitás: a Rákóczi-szabadságharc és az angol közvetítés

R. Várkonyi Ágnes emlékének

A magyar rendi, nemzeti szabadságharcok külpolitikai háttérét, külföld előtti legitimitációját biztosítani hivatott politikai deklarációk és manifesztumok Bocskai István időszakától kezdve majd egy évszázadon át, egészen a II. Rákóczi Ferenc vezette 18. század eleji fegyveres küzdelemig kétségkívül a katonai eredményesség függvényében számíthattak tényleges visszhangra, esetleg eredményezhettek támogatást akár a Habsburgokkal rivális francia uralkodó, akár éppen az ellenérdekelt protestáns államok részéről. A tényleges fegyveres küzdelem – a dolog természetéből fakadóan – ádáz kommunikációs háborút is maga után vont.¹ E külföldnek szánt dokumentumok közös sajátossága az, hogy a „szabad-

---

1 Quaelael excusationes cum protestatione Regni Hungariae praesertim partium superiorum coram Deo et toto orbe Christiano. In: Magyar Országgyűlési Emlékek. XI. Szerk. Károlyi Árpád. MTA, Bp., 1899. 169–184. A Bocskai István vezette szabadságharc igazolása angol nyelven nyomtatásban: A Declaration of the Lordes and states of the Realme of Hungarie, contayning the reasons which mooved them to oppose the violence practised upon the inhabitants of the foresaid cuntry by the Emperours subiects. London, 1605. Bocskai szabadságharcának „kommunikációs háborújához” átfogó áttekintést ad: *Kees Teszelszky–Zászkaliczky Márton*: A Bocskai-felkelés és az európai információhálózatok. Hírek, diplomáciai és politikai propaganda, 1604–1606. *Aetas* 27. (2012) 4. sz. 49–121. A küzdelem európai aspektusainak problematikájához ld.: *Benda Kálmán*: Le droit de résistance de la bulle d’or hongroise et le Calvinisme. In: *Noblesse française, noblesse hongroise. XVIe–XIXe siècles*. Ed. Béla Köpeczi–Éva H. Balázs. Akadémiai, Bp., 1981. 155–160.; *Nagy László*: A magyar politika történetéhez (az 1605-ös kiáltvány Európa népeihez). *Magyar Tudomány* 88. (1981) 5. sz. 358–365.; *Gottfried Schramm*: Armed Conflicts in East-Central Europe 1604–1620. In: *Crown, Church and Estates*. Ed. R. J. W. Evans–T. V. Thomas. Macmillan, London, 1991. 176–195.; *Kees Teszelszky*: Diplomáciai iratok Németalföld és Magyarország között a Bocskai-felkelés alatt (1604–1606). In: *Debrecentől Amszterdamig. Magyarország és Németalföld kapcsolata*. Szerk. Bozsay Réka. DE Néderlandisztika Tanszék, Debrecen, 2010. 59–89.; *Uő*: Some international aspects of the Bocskai-insurrection: the Dutch–Hungarian connection. In: *Redite ad cor*. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére. Szerk. Krász Lilla–Oborni Teréz. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2008. 273–280. Az erdélyi fejedelmek külpolitikájához, a 17. század változó európai külpolitikai lehetőségeihez és a magyarországi események recepciójához: *Ágnes R. Várkonyi*: Gábor Bethlen and his European presence. *Hungarian Historical Review* 2. (2013) 695–732.; *Kármán Gábor*: Külföldi diplomaták Bethlen Gábor szolgálatában. In: *Bethlen Gábor és Európa*. Szerk. Kármán Gábor–Kees Teszelszky. ELTE Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék–Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, Bp., 2013. 145–182.; *Uő*: Erdélyi külpolitika a vesztfáliai béke után. *L’Harmattan*, Bp., 2011.; *Köpeczi Béla*: „Magyarország a kereszténység ellensége”. A Thököly-felkelés az európai közvéleményben. Akadémiai, Bp., 1976.; *Csapodi Zoltán*: A Thököly-felkelés visszhangja a Német-Római

ságok” sérelmének rendszerszerű bemutatására törekednek. Rámutatnak ugyan a „natio Hungarica” különleges sérelmeként az állami adminisztráció idegenek által elkövetett, az ország törvényeit semmibe vevő eljárására, visszaéléseire, egyáltalán a pusztá fizikai létet fenyegető excessusaira, a legitimáció alaptétele mégis az, hogy a fegyveres harc célja nem a dinasztától, a birodalom más részeitől való különválás, hanem a szabadságok sérelmének orvoslása, rektifikációja.

A II. Rákóczi Ferenc vezetésével meginduló küzdelem a fenti tételnek megfelelően alapvetően nem nélkülözhetette a legitimitás korábbi minták szerinti igazolását, azonban a magyar törekvések megcélzott külföldi recepciója nem épülhetett kizárólag az uralkodó belpolitikai viszonyok exponálására, vagyis arra, hogy pusztán a jogsértő kormányzati gyakorlat megszüntetésének fegyveres kikényszerítését fogadtassák el nemzetközi szinten. A fejedelem kezdettől fogva tisztában volt azzal, hogy a tágabb európai külpolitikai, kormányzati törekvések, sajátosságok, illetve szövetségi kombinációk között a magyarországi fegyveres harc csakis úgy számíthat támogatásra, ha a lokális konfliktus szintjét meghaladó jelentőségét elismertetik.² Paradox módon azonban azok a protestáns hatalmak, amelyek szimpátiájára a rekatolizáció során elszenvedett sérelmek miatt a magyarországi protestánsok leginkább számíthattak volna, a Habsburg hatalom szövetségesei voltak a katolikus francia királlyal szemben, aki kezdetben inkább csak ígéretekkel támogatta Rákóczi mozgalmát. A magyarok 18. század eleji fegyveres küzdelme iránti szimpátia problematikája kapcsán Linda Frey és Marsha Frey egy 1981-ben közzétett tanulmányukban úgy fogal-

Birodalom területén. *Aetas* 10. (1995) 1–2. sz. 140–170.; *Vincze Dániel*: Rebellisek, elégedetlenek, magyarok. A Thököly-felkelés a *London Gazette* hasábjain. *Századok* 147. (2013) 891–930. A Rákóczi-szabadságharc nyugat-európai hatalmi rendszerekhez, ill. az általános európai erőegyensúlyhoz való viszonylatának vonatkozásában: *Köpeczi Béla*: A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország. Akadémiai, Bp., 1966.; *Bárczy István*: A Rákóczi-szabadságharc angol–holland diplomáciája. In: *Rákóczi-tanulmányok*. Szerk. Hopp Lajos–Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes. Akadémiai, Bp., 1980. 267–287.; *Köpeczi Béla*: II. Rákóczi Ferenc külpolitikája. Akadémiai, Bp., 2002.; *C. Michaud*: La presse et l'événement. *L'Esprit des Cours de l'Europe et la guerre d'Indépendance de Hongrie*. *Studia Caroliensia* 5. (2004) 34. sz. 113–126.; *F. Cadilhon*: La *Gazette de France* et les enjeux de la guerre d'indépendance hongroise au début du XVIIIe siècle. *Studia Caroliensia* 5. (2004) 3–4. sz. 127–134.; *R. Várkonyi Ágnes*: Az európai hatalmi egyensúly és a szatmári béke Rákóczi politikájában. In: *Rákóczinak dicső kora*. Szerk. Csatóry György. PoliPrint, Ungvár, 2012. (Rákóczi-füzetek 91.) 9–28.

2 Rákóczi a korábbi nagy európai konfliktus, a harmincéves háború lezárása nyomán keletkezett francia kötelezettségvállalásra alapozhatta – legalábbis kezdetben – mozgalmát európai hatalmi politika részévé emelésének reményét, hiszen erre „feljogosított dédátám szövetsége, melynek hatálya kiterjed a szövettek utódaira is”. *II. Rákóczi Ferenc*: Fejezetek a vallomásokból. Vál., bev. Benkő Samu. Kriterion, Bukarest, 1977. 138. A Rákóczi-szabadságharc külföld előtti megjelenítésének problematikájához, kommunikációs technikai sajátosságaihoz: *G. Etényi Nóra*: Die Umschichtung der Machtverhältnisse im Spiegel der zeitgenössischen Zeitungen und Pamphlete. *Studia Caroliensia* 5. (2004) 3–4. sz. 349–369.; *Uő*: A Rákóczi-szabadságharc hírei a Német-római Birodalom nyilvánossága előtt. In: *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa*. Szerk. Tamás Edit. Rákóczi Múzeum, Sárospatak, 2003. 212–237. A mintegy tízéves időtávlatban, korabeli „politikai almanach” formájában megjelentetett sorozat értelmezéséhez: *Kincses Katalin Mária*: Theatrum Europaeum. A Rákóczi-szabadságharc eseményei az európai kulturális színtéren. *Had-történelmi Közlemények* 126. (2013) 1. sz. 3–22.

maznak, hogy „a francia pápizmus és abszolutizmus által fenyegetett tengeri hatalmak különösen fogékonyak voltak a magyarok segélykérése iránt, akik azzal érveltek, hogy szabadságjogaik védelmében keltek fel a zsarnok uralkodó ellen”.³

A Rákóczi-szabadságharc első nyilvános külpolitikai dokumentumában, vagyis az 1704-ben Nagyszombatban kiadott *Universis Orbis Christiani Principibus et Respublicis*, azaz *A keresztyén világ minden fejedelmeinek és reszpublikáinak* szóló kiáltványban II. Rákóczi Ferenc az általános közjogi, társadalmi, gazdasági sérelmek felsorolását követően, a Habsburg uralkodó kormányzatának valamennyi téren megtapasztalt és bizonyított törvénytelen eljárását ismertette a 16. pontban a vallásgyakorlat sérelmét is hangsúlyozza, holott a szabad vallásgyakorlatot „mind az ország ’s mind az impériumi törvények helyben hagytanak”.⁴ Ugyanakkor aligha kerülhette el a külföldi hatalmak figyelmét, jóllehet pragmatikus, a közvetlen politikai, katonai eredményesség függvényében változó magatartást kellett tanúsítaniuk, hogy a protestánsok sérelmei hangsúlyosan szerepelnek egy olyan mozgalom törvényességet hirdető manifesztumában, amelynek vezetője meggyőződéses, a vallását szigorúan gyakorló római katolikus birodalmi herceg.⁵

Felületesen vizsgálva, s a pusztán gazdasági, társadalmi szempontok prioritását hangsúlyozó, ha úgy tetszik osztályszempontú megközelítés alapján is természetesen felmerül a kérdés: vajon a vallás ügye az azonos dogmatikai irányultságú felekezetekhez tartozó közösségek szimpátiáján túlmenően valóban ilyen horderejű kérdés lett volna? A korabeli források vizsgálata arra enged következtetni, hogy a vallásgyakorlat és az érintett egyházak helyzetének problematikája különleges helyet foglalt el a külpolitika és a diplomácia világában. A spanyol trón öröklésének kérdésében kirobbanó általános európai konfliktus idején rendkívül fontossá vált a korabeli, protestáns szimpátiájú angol közvélemény befolyásolása, hiszen a Habsburg uralkodó szövetségeseként Anglia igen komoly anyagi, katonai áldozatokat hozott. Igaz ugyan, hogy a másik protestáns szövetséges, az Egyesült Tartományok haderejének legmagasabb létszáma 119 000 fő volt az angolok 70 000 főnyi kontinentális haderejéhez képest, viszont tagadhatatlan az is, hogy a Habsburg szövetségést London támogatta jelentősebb hitelekkel.⁶ Nem véletlen

3 Linda Frey–Marsha Frey: II. Rákóczi Ferenc és a tengeri hatalmak. *Történelmi Szemle* 24. (1981) 664.

4 Ráday Pál iratai. I. 1703–1706. S. a. r. Benda Kálmán–Esze Tamás–Maksay Ferenc–Pap László. Akadémiai–Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1955. 104–105.

5 Tóth István György: The Protestant Rebels of a Catholic Prince. Missions and Missionaries in the Rákóczi War. *Studia Caroliensia* 5. (2004) 3–4. sz. 293–295.

6 J. Black: Britain’s Foreign Alliances in the Eighteenth Century. *Albion* 20. (1988) 573–602. A szigetország külpolitikájának átfogó értékeléséhez: *Uő: A System of Ambition: British Foreign Policy, 1660–1793*. Longman, London, 1991. Anglia hadba lépésének indokait a későbbi bécsi követ, *George Stepney* fogalmazta meg a közvélemény számára: *An Essay upon the Present Interest of England*. London, 1701. A spanyol örökösödési háborúnak az Egyesült Tartományok szempontjából elkerülhetetlen voltára, ill. a holland haderő adataira, vezényletére: *J. Israel: The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806*. Clarendon, Oxford, 1995. 970–973. A háború időszakához, ill. a szövetséges haderő főparancsnokának tevékenységéhez: *D. W. Jones: War and Economy in the Age of William III and Marlborough*. Blackwell, Oxford, 1988. Az örökösödési háború előzményeihez:

tehát, hogy a protestánsok ügye Daniel Defoe-nak az éppen 1704-ben indított *Weekly Review of the Affairs of France* című lapjában megjelent cikksorozatában is komoly hangsúlyt kapott.⁷ Defoe azonban éppen Anglia külpolitikai érdekeinek megfelelően, s egyértelműen az angol olvasóközönség befolyásolása érdekében, tehetséges, jó tollú publicistaként mindenkit igyekezett meggyőzni arról, hogy Magyarországon nem vallásháború folyik, s a magyarok a szigetország ellenségével, a francia királlyal szövetkeztek, az ő támogatásával vívják harcukat.

A Rákóczi-szabadságharc angol diplomáciatörténeti vonatkozásaival kapcsolatban több elemzés született, így R. Várkonyi Ágnes is foglalkozott a kérdéssel. Legutóbb B. Kiss Attila szolgált adalékokkal az erdélyi születésű, s magas angol–holland politikai körökben forgolódo protestáns Adam Franck tevékenységéről, valamint a nagyszombati béketárgyalások egyes részleteiről.⁸ Jelen írásunkban olyan diplomáciai megnyilvánulásokra kívánunk rámutatni, melyek árnyalhatják a szigetország diplomatáinak és politikusainak eljárásával kapcsolatos eddigi ismereteinket. Vizsgálódásunkat alapvetően az is indokolja, hogy az angol magatartást elemző írásokban többnyire csak érintőlegesen kap szerepet ez a problematika, jóllehet George Stepney (1663–1707) bécsi követi posztról való elmozdításának hátterében, így a magyar követelések „szövetséges diplomatához méltatlan képviselőének” vádja mögött feltétlenül ott rejlik a magyarországi és erdélyi protestánsok iránti szimpátiája is.⁹ Az angol diplomácia korabeli bécsi képviselőének kulcsfigurája ugyanis, aki egyébként kortársai által is elismert műveltsége mellett a whig Kit-Cat klub tagjaként,¹⁰ vagyis egy különleges politikai, szellemi, baráti társaság révén emelkedett pályáján, már

---

D. J. Hill: A History of Diplomacy in the International Development of Europe. I–III. Fertig, New York, 1967. III. 268–272. A tengeri hatalmak és a Habsburg uralkodó között 1701. szeptember 7-én megkötött szerződés: F. A. Pribram: Österreichische Staatsverträge. England. I. 1526–1748. Wagner, Innsbruck, 1907. 226–232. Az Egyesült Tartományok részéről folyósítandó 2 000 000 holland forintot kölcsön esetében a magyarországi, valamint erdélyi rész és higany szolgált fedezetül a bécsi udvar részéről. The National Archives (London; = TNA), State Papers (= SP) 80/20. fol. 35.

- 7 A Rákóczi-szabadságharc és Európa. Szerk., vál. Köpeczi Béla. Gondolat, Bp., 1970. 75–188.
- 8 A kérdéskör alapvető forráskiadványa: *Simonyi Ernő: Angol diplomáciai iratok II. Rákóczi Ferenc korára, 1703–1712. I–III. Eggenberger–MTA, Bp., 1872–1877. (Archivum Rakocianum II.). A szabadságharc vezetőjének első, tágabb európai kontextus felvázolására törekvő biográfiája: Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc. I–III. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1907–1910. (Magyar Történelmi Életrajzok). A tengeri hatalmak és a szabadságharc viszonyához: R. Várkonyi Ágnes: Anna királynő levélváltása Rákóczival és az európai hatalmi egyensúly esélyei. In: A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. MTA TTI, Bp., 1993. 149–161.; *Uő: Bethlen Miklós és II. Rákóczi Ferenc angol–holland kapcsolataihoz. Ráday Gyűjtemény Évkönyve 9. (1999) 317.; B. Kiss Attila: Egy ismeretlen „angol” diplomata a nagyszombati tárgyalásokon. Századok 147. (2013) 855–890.**
- 9 Stepney 1705. január 21-én Robert Harley államtitkárhoz intézett levelében reflektál Jan Vratislav gróf cseh kancellár vádjaira, aki szerint az angol mediátor „favourable to the Hungarians”. TNA SP 105/75. Stepney életpályájához: *S. Spens: George Stepney 1663–1707: Diplomat and Poet. Clarke, Cambridge, 1997.*
- 10 *O. Field: The Kit-Cat Club. Harper, London, 2009. 21–26., 164–165., 176–177.*

1701-ben és 1702-ben íródott jelentéseiben, azaz még a szabadságharc tényleges megkezdése előtt feltűnő figyelmet szentelt a magyarországi protestánsok helyzetének. Vizsgálódásunk alapját mindenekelőtt az Egyesült Királyság nemzeti levéltárában (The National Archives, a korábbi Public Record Office) fellelhető állami iratok német birodalmi (SP 80) és török portai (SP 97) fondfőcsoportjai, illetve a követségi levéltárak fondfőcsoportja (SP 105) alkotják.

Regionális konfliktus vagy „Európa közös ügye”?

Aligha vitatható, hogy a „natio Hungarica” nevében az erdélyi fejedelmek háborúitól a Rákóczi-szabadságharc időszakáig tett deklarációk érvrendszerében megjelenő hivatkozások, így például a korábban törvények által is biztosított jogok, vagy éppen a vallásgyakorlat szabadságának védelme, ne álltak volna összhangban a németalföldi vagy éppen angliai történelmi tapasztalattal. A Rákóczi által képviselt, a *Recrudescunt* soraiban kifejtett érvrendszer valóban értelmezhető kellett hogy legyen a „fejedelmek és republikák”, vagyis az egyes külföldi hadviselő felek, s így sajátos módon éppen a Habsburg-dinasztia szövetségeseinek számító tengeri hatalmak részéről. A korszak európai államai közül az Egyesült Tartományok, vagyis Hollandia mellett ugyanis Anglia volt az a másik állam, melynek népe megvívta a maga küzdelmét saját földjén egy zsarnoki, a protestáns alattvalók felett törvénytelen eszközökkel uralkodó dinasztiaival szemben.¹¹ Mindamellett az isteni rendre való hivatkozás motívuma egyöntetűen fellelhető az európai nemzetközi kapcsolatokat befolyásoló egyéb dokumentumokban, békeszerződések preambulumaiban, vagy éppen ünnepélyes rituálékban.¹²

Az egyetemesség gondolata egyébként már a Rákóczi-szabadságharc korai időszakának hazai dokumentumaiban is fellelhető, úgy, amint azt Garamszegi Géczy Zsigmond ezerskapitány 1703. szeptember 23-án a Nógrád vármegyei nemességhez intézett levelének bevezető részében is olvashatjuk: „Dicsőségesebb halált senki sem kívánhat e világon, mint az, aki lelki s testi szabadságért mind élni, mind halni örömmel kész. Ehhez képest, minthogy az Úr Istennek is úgy tetszett, magamnak is jobbnak és hasznosabbnak, dicséretesebbnek ítélttem lenni azokkal meghalni, akik lelki-testi szabadságukat szívből óhajtják s kívánják, hogy-

11 *T. Harris*: Revolution. The Great Crisis of the British Monarchy, 1683–1720. Penguin, London, 2007. 242–272. II. Jakab (1685–1688) angol király uralkodásának rekatolizációval fenyegető fordulatát illetően a kortárs Roger Morrice 1687. november 26-án így fogalmazott: „In case Popery should intirely obtain here both in Church and State it would be so fatall to the Dutch Interest that is founded upon Protestancy, that some conceive they would be aggressors upon us not only by Sea but by Land, knowing that they cannot susbsist if we entertaine Popery, and if they should, the Kingdome generally would stand well affected to them.” Idézi *Harris, T.*: i. m. 273.

12 A békeszerződések preambulumaiban utalása Istenre éppen úgy jellemzője a kor gyakorlatának, mint ahogyan példaként említhetjük a spanyol örökösödési háború lezárását jelentő különleges eseményt, midőn a spanyol uralkodó, XIV. Lajos unokája elengedhetetlen szakrális külsőségek közepette mondott le a francia trónról a spanyol *cortez* jelenlétében, s kezét a Szentírásra téve mondta el az esküszöveget 1712. november 5-én. *Hill, D. J.*: i. m. (6. jz.) III. 331.

sem mint azokkal élni, akik annak rontói, sanyargatói és gyilkosai, szemlátomást szép örökségünket foglalják törvénytelenül, hamisan másoknak conferálják, vértünket szomjúhozzák, testünket ártatlanul kínozzák [...].¹³

Nem kétséges, hogy Géczy Zsigmond sorai a fizikai megsemmisítés, a kifosztás, egyáltalán a szabadság fogalmát, annak sérelmét szintén értelmezni képes közösség számára adnak láteteletet a 17–18. század fordulójának magyarországi állapotairól, ha úgy tetszik, a mindennapok valóságában kialakuló lélektani hatásról, mely a kor Magyarországon a társadalom legnagyobb része számára kézzelfogható volt. Mégis, a fenti levélrészlet a sérelmek felemlítésén túlmenően egyúttal azt is jelzi, hogy a levélíró erőt is merít azon közösség tagjainak elszántságából, akik lelki-teszt szabadságukat óhajtják, és a szép örökséget „törvénytelenül” foglalókkal szemben a halált is vállalják. A Géczy által jegyzett dokumentum, melynek tartalmát és stílusát feltehetően pontosan egyeztetette Rákóczival, érezteti ugyanakkor a cselekvés és halálra szántás egyáltalán nem hiábavaló voltát is. Márpedig a kor magyarországi társadalmának tapasztalata szerint, e retorika tényleges tartalma, hatóereje, a szavakon és a fogalmi rendszeren túlmutatva, csakis az adott időszak katonai realitásainak, illetve a „halálra szántak” vezetője, II. Rákóczi Ferenc személyének és hadszervezői, politikai, s ennek megfelelően diplomáciai képességeinek volt a függvénye.

A kor Európájában állam és vallás, későbbi fogalmaink szerint a közjő és a kultusz egységének megteremtése alapvető hatalmpolitikai kérdésnek számított. Anglia közvéleménye tehát nem véletlenül tanúsíthatott volna fogékonyságot a magyar ügy iránt, hiszen a Bécsben székelő I. Lipót német-római császár, s mellesleg magyar király, vagy éppen az angol trónról elűzött II. Stuart Jakab számára az alattvalók jólétének, lelki szabadságának biztosítása – jóllehet uralkodói rendeletek, békekötési cikkelyek, kodifikált törvények is garantálták – valóságos és eredményes fegyveres fellépés nélkül aligha jöhetett szóba. A kor európai nagypolitikájának dilemmája azonban távolról sem egyszerűsíthető le az abszolutista vagy éppen parlamentáris képviseleti kormányzati rendszeren alapuló szembenállás, netán a protestáns vagy katolikus szupremáciájú államok közti különbségek képletére. A kérdés az volt, vajon XIV. Lajos, aki udvarának pompájával és abszolutisztikus kormányzati gyakorlatával Európa valamennyi fejedelme számára pozitív vagy negatív példaként szolgált,¹⁴ képes lesz-e az utolsó Habsburg-házból származó spanyol uralkodó, II. Károly király halála után a spanyol trón megszerzésére, s ezáltal a Francia Királyság lesz-e Európa vezető hatalma.¹⁵ A kirobbanó általános európai konfliktus azután, a későbbi nagy európai háborús konfliktusokhoz hasonlóan, olyan feleket is azonos szövetségi rendszerbe kényszerített, akik egyébként az állami élet működése, a társadalmi, politikai berendezkedés, és nem mellékesen a vallás tekintetében is inkább ellenfelek lettek volna. Ezzel magyarázható a ten-

13 Ráday Pál iratai i. m. (4. jz.) 60. Nem mellékes, hogy a fegyverre kelt nemes és nemtelen ország-lakosok zászlajának felirata szerint Istennel indulnak harcra a „hazáért és a szabadságért”.

14 A nantes-i ediktum visszavonásának következményeit és kísérőjelenségeit a kortárs memoáriró, Saint-Simon herceg (1675–1755) is elemzi: Saint-Simon herceg emlékiratai. Vál., ford. Réz Pál. Európa, Bp., 1987. 472–477.

15 *J. H. Plumb: Sir Robert Walpole. I–II. Cresset, London, 1956–1960. I. 93–98.*

geri hatalmak, vagyis Anglia és az Egyesült Tartományok szövetségkötése a Habsburg uralkodóval, melynek célja a francia király és a bajor választófejedelem, II. Miksa Emánuel katonai szövetségének ellensúlyozása volt.¹⁶

A konkrét hadművelési eredményesség érdekei, illetve a hadviselő feleket egyformán szorító gazdasági, pénzügyi kényszerhelyzet azonban olyan politikai, katonai kombinációkat is felszínre hozott, ami ezúttal a keresztény és az iszlám világ törésvonalában, ám a Habsburg Birodalomba betagoltan elhelyezkedő Magyarország számára is lehetőségeket biztosított. Ez a lehetőség pedig egyértelműen attól függött, hogy a francia politika szándéka a rivális Habsburg hatalommal szembeni diverzió élesztésére mennyire számított komolynak. A francia politikai érdekek szempontjából a magyarországi belpolitikai állapotok, így a bécsi udvar önkényeskedései, a törökellenes visszafoglaló háború miatt kimerült országot sújtó hatalmas adóterhek, az erőszakos rekatolizáció, a nemességet alkotmányos királyválasztó és ellenállási jogában a soproni országgyűlésen ért sérelmek, vagy éppen a fegyverválság, mind-mind kedvező lehetőséget kínáltak.¹⁷

A veszélyt, a Habsburg szövetséges haderejének és anyagi erőforrásainak mozgósítását gátló magyarországi fejleményeket London kezdetben a török beavatkozás miatt esetlegesen bekövetkező kedvezőtlen fordulat szempontjából értékelte. Stepney 1702. március 8-án Arnold Joost van Keppel, Albemarle első grófja, III. Vilmos kegyeltje és tábornoka részére fogalmazta ezt meg először, kifejtve, hogy a császári csapatoknak a visszafoglalt magyarországi területek kockáztatása nélkül kell eleget tenniük szövetségesi kötelezettségüknek.¹⁸ A török katonai fellépés lehetőségére nem minden alap nélkül figyelmeztetett Stepney, hiszen Robert Sutton konstantinápolyi angol követ jelentései a török előkészületekről előtte sem voltak ismeretlenek.¹⁹

Stepney bécsi tevékenysége kapcsán már igen korán, vagyis alig néhány hónappal szolgálati helyének elfoglalását követően dokumentálható az érdeklődése a magyarországi protestánsok helyzete iránt. 1701. május 22-én kelt memorandumában a szigetországi diplomata és a holland követ, Jacob Jan Hamel-Bruyninx együttesen emelt szót a községi protestánsok érdekében.²⁰ Stepney Széchényi Pál kalocsai érseknek a veszprémi reformátusokkal szemben alkalmazott sérelmes rendelkezéseiről, többek között a szuperintendens megválasztását korlátozó intézkedéséről is tájékozódott, csakúgy, mint Radanay Mátyás pécsi püspöknek az egy-

16 A problematika általános szempontjainak rekonstruálásához Jeremy Black hivatkozott munkái mellett az angol katonai és politikai elit egyik alakjának, a kiemelkedő katona és whig politikus Lord Stanhope-nak a biográfiája szolgál további részletekkel: *B. Williams: Stanhope. A Study in Eighteenth-Century War and Diplomacy.* Oxford, 1932.

17 *Köpeczi Béla: A Rákóczi-szabadságharc külpolitikája és a francia–bajor kapcsolat.* In: *Az állami-ság megőrzése. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharcról.* Szerk. Czigány István. Zrínyi, Bp., 2002. 8–28.

18 TNA SP 80/18. fol. 122.

19 TNA SP 80/19. fol. 172.

20 TNA SP 80/20. fol. 22. Formálisan gróf Gotthard von Salburg kamarai elnök reflektált két nappal később kelt iratában a beadványukra. TNA SP 80/20. fol. 23.

házmegyéjében élő protestánsokkal szembeni fellépéséről. Jelentős diplomáciai intervencióra pontosan a magyarországi protestánsok sérelmei, az őket ért igen súlyos jogsértések miatt került sor, midőn a bécsi angol és holland diplomata 1702. szeptember 10-én személyes kihallgatás keretében emelt szót érdekükben, s átadták I. Lipótnak a magyarországi protestánsok érdekében megfogalmazott beadványukat. Aligha kétséges, hogy Stepney, illetve a holland követ álláspontját az erdélyi protestánsok helyzetéről a Bánffy György és Bethlen Miklós által összeállított, 1702. július 26-án kelt memorandum is befolyásolhatta.²¹ Ugyanakkor azonban a magyarországi viszonyokról szóló ismertetéseiben, így többek között a háborús terhek következményeiről szóló beszámolóiban Stepney nem vetett számot semmiféle mozgalommal vagy ellenállással.²² Az adott időszakban kelt jelentéseiben Rákóczi szökését sem értékelte úgy, hogy az esemény valóban egy komoly magyarországi fegyveres harc lehetőségét veheti fel, bár II. Ágost lengyel királynak a bécsújhelyi börtönből megszökött magyar főúr támogatását tiltó 1701. szeptember 8-i proklamációjából egy példányt megküldött Londonba, mint ahogy utóbb Rákóczi feleségének a zárdából való elbocsátásáról is tájékoztatta Sir Charles Hedges államtitkárt.²³ Az angol diplomácia figyelmét Rákóczi személye csak később keltette fel. Ennek első jele a portai követ, Robert Sutton Perában, 1703. március 31-én kelt levele, melyben azt jelenti az államtitkárnak, hogy Rákóczi Lengyelországban a francia uralkodó követének támogatását élvezi.²⁴

A szövetséges Habsburg uralkodó cselekvőképességét negatívan befolyásoló fejleményről, a megfelelő háborús részvételét veszélyeztető magyarországi helyzetről Stepney 1703. június 2-i jelentésében számolt be.²⁵ E szerint a bécsi kormányzat politikája miatti elégedetlenség már fegyveres formát kezd ölteni, s valóban megvan a veszélye annak, hogy komoly katonai erőket köthet le egy kiterjedő mozgalom. Stepney mindezért a kamarát okolta, mely úgy követel négy millió forintot, hogy az ország főbb exportcikkeire – szarvasmarha, gabona, bor – nincs felvevőpiac. Jellemző, hogy megközelítésében a lélektelen adminisztratív intézkedéseket kárhoztatja, mondván, hogy ezeket „a szerencsétlen embereket a kétségbeesésbe kergették”. Ennek ellenére ekkor még úgy látta, hogy a súlyos helyzet enyhíthető, sőt orvosolható lenne, bár attól is tartott – s

21 TNA SP 80/20. fol. 20., 22., 24., SP 105/67. fol. 39., SP 105/73. fol. 535.

22 TNA SP 80/18. fol. 348.

23 A fejedelem és a gyanúba fogott magyarok Bécsújhelyre szállításáról 1701. május végén kelt jelentésében számolt be: TNA SP 105/62. fol. 91. A Rákóczi szökésével kapcsolatos hírekről ld.: TNA SP 105/64. fol. 228., SP 80/19. fol. 76., SP 80/21. fol. 388.

24 TNA SP 97/21. fol. 129. „Whether the French may not at present endeavour to prevail with the Turks to give him the Prince Rakotzi any indirect assistance in order to attain that Principality, or to countenance a Rebellion in Hungary in his favour, especially during the confusions in Poland, I am not able to judge [...]”

25 TNA SP 80/21. fol. 2. 1703. június 6-i és 9-i levelében a magyarországi „felfordulás” – a „commotion” szót használja – lecsendesedésére utal, ill. június 20-i levelében számol be Károlyi Sándor szatmári főispán dolhai győzelméről, megemlítve, hogy az elfogottakat kínpadra vonják majd, hogy bevallják, ki bujtogatta őket lázadásra, végül pedig karóba húzzák valamennyit. TNA SP 80/21. fol. 16., 27.

ezen a ponton egyértelmű szimpátiája is kiérződik soraiból –, hogy a bécsi udvar épp ezt a mozgalmat használja majd ürügyként a protestánsok kiirtására. Kitér ugyanis Kollonich Lipót esztergomi érsek, valamint a császár jezsuita gyóntatója intoleráns politikát ösztönző befolyására a protestánsokkal szemben. Ezen a ponton Stepney egészen odáig megy, hogy szinte megelőlegezi uralkodója jóváhagyását, amennyiben holland követségével érdemben fellépnek a császárnál a protestánsok érdekében.²⁶

A magyarországi mozgalom tényleges jelentőségének értékelését Stepney először 1703. szeptember 29-i levelében fogalmazta meg, ismét kiemelve az esztergomi érseknek a protestánsok jogait semmibe vevő, az áttérni nem akarók fizikai megsemmisítésétől sem idegenkedő politikájának a hatását.²⁷ A szövetségesek katonai érdekeit fenyegető fejleményeket illetően Robert Sutton portai követ november 8-i jelentésében már arról számolt be, hogy sokan a magyarok közül, vagyis a Thököly-emigráció tagjai, elindultak, hogy csatlakozzanak Rákóczihoz. Mindamellettt arra is emlékeztetett, hogy a Porta számára is kedvezőnek tűnik egy esetleges magyarországi intervenció, hiszen Erdély el van vágva, ráadásul állítólag maguk az erdélyiek is üdvöznék a beavatkozást.²⁸ 1703 novemberében egyébként Stepney rövid időre visszatért Londonba, s ezalatt titkára, Charles Whitworth ideiglenes ügyvivőként látta el a bécsi angol képviselőt a feladatokat.²⁹ Stepney visszarendelése azért lényeges momentum, mert gyakorlatilag London először tartotta fontosnak a magyarországi helyzettel kapcsolatos megoldások számbavételét, így a tárgyalásos megoldáshoz a megfelelő instrukciók kidolgozásának szükségességét. Ezért nagy jelentőségű, s magyar szempontból politikai nyereséggel kecsegtető mozzanatként értékelhetjük Sir Charles Hedges és Whitworth levélváltását, melyben Rákóczi katonai sikerei nyomán a szövetséges császári haderő tehermentesítésének szükségességére mutattak rá.³⁰ Január elejéről ráadásul közvetett módon arra is van utalás, hogy Whitworth-nek utasításba adták Londonból, hogy lehetőség szerint presszionálja a császárt a felkelőkkel való tárgyalásos rendezésre, és ennek formális részleteiről egyeztessen.³¹

Nem mellékes, hogy az angol diplomáciai jelentések 1704 elején már egyértelműen azt sugallják, hogy a külföldi hatalmak garanciája az esetleges tárgyalások

26 „[...] the Priests disguise the truth from the Emperour and intend (as I believe they do) to use this pretext for extirpating Religion under the false name of Rebellion, I hope her Ma[jes]ty will not disapprove me if I show myself in the Gap, with Mr Bruyninx, by remonstrating to the Emperour how unrighteously he is served [...]” *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/1. 18.

27 TNA SP 80/21. fol. 363.

28 TNA SP 80/22. fol. 252.

29 Whitworth 1703. november 17-i jelentésében ad részletes tájékoztatást a felső-magyarországi és erdélyi katonai helyzetről. TNA SP 80/22. fol. 42.

30 TNA SP 80/22. fol. 51., 63., 69., 73., 77., 98.

31 TNA SP 80/22. fol. 176. Maximilian Ulrich von Kaunitz gróffal folytatott tárgyalásairól így számol be: „The Form of the Full Powers will be left to Her Majesty and Her Council and the Emperour does not question but they will be drawn up with too much Circumspection, as not to prejudice his Authority or Reputation and hopes Her Majesty’s Intercession will only extend to such demands as may be reasonable [...]”

kulcskérdésévé vált. A magyarok tárgyalási készségének alapja a tényleges garancia, bár annak mikéntje nincs meghatározva, s a közvetítők (angolok, hollandok) felelőssége lesz, hogy a magyarok ne forduljanak a lengyel, svéd vagy porosz királyhoz. Ugyanakkor angol részről az sem volt mellékes, hogy a 200 000 talléros londoni kölcsön fejében Bécs magyarországi bányakincseket (réz, higany) kötött le, vagyis olyan ellentételezéssel kívánt élni, mely felett gyakorlatilag nem, vagy igen kétséges módon, a gyorsan változó magyarországi katonai helyzetűtől függően rendelkezhetett.³² Whitworth 1704. február 27-i jelentésében a bécsi miniszterekkel folytatott tárgyalásai kapcsán ráadásul utal az udvar időhúzására is, többek között a megbízólevelek megfogalmazása kapcsán, hiszen Savoyai Jenő herceg a „hoc pacis negotium” kifejezéshez képest makacsul a „hoc compositionis negotium” megfogalmazáshoz ragaszkodott, ily módon is gyengítve a magyarok küzdelmének legitimitását, minthogy békéről csak egyenlő felek tárgyalhatnak.³³

Stepney visszatérése után, 1704. március 15-én kelt jelentése Hedges államtitkárnak lényegében két fő elemre koncentrál, vagyis arra, hogy mi készítette az udvart a tárgyalásokra, illetve kitér arra, hogy a holland diplomatát, a leendő mediátor Hamel-Bruyninxot mennyire pozitívan fogadta a magyar lakosság, elsősorban holland és természetesen protestáns volta miatt.³⁴ Ugyanakkor azt is jelzi, hogy a magyarok, vagyis a gróf Bercsényi Miklós vezette magyar tárgyalóbizottság mennyire tartózkodóan, sem nem elfogadóan, sem nem elutasítóan reagált. Kiderül az is, hogy a *Recrudescunt* egy példányát nem sokkal előbb vette kézhez, s a proklamáció alapján részletesen beszámol a magyar álláspontról, ismertetve a közjogi s egyéb sérelmeket, így a 16. pontban a vallásgyakorlat elnyomását („invading their liberties under pretence of suppressing a religion which is tolerated by the laws of the Kingdom and confirmed by the Emperor’s decrees”).³⁵

Felmerülhet a kérdés: vajon mi volt Stepney meglátása a tárgyalásos rendezés eredményességét illetően? Hedgesnek küldött 1704. április 5-i jelentése beszámol a császárnál tett kihallgatásáról, melynek nyomán úgy látta, hogy gróf Siegbert Heister tábornok északnyugat-dunántúli sikerei, a rácok dél-dunántúli előrenyomulása csakúgy, mint gróf Pálffy János horvát csapatokkal való nyugat-dunántúli előrenyomulása egyértelműen tükrözi az udvar tényleges törekvését, azaz hogy fegyverrel kívánják a magyarországi elégedetleneket legyőzni.³⁶ Június 11-i jelentésében ráadásul Stepney feketén-fehéren, valóban belső meggyőződésének és ítéletének hangot adva kimondja, hogy milyen nehéz egy olyan szövetséges udvart támogatni, amelynek hadereje Heister tábornok vezetésével s a jezsuiták befolyásának hatására oly kegyetlen eszközöket alkalmaz protestáns magyarokkal szemben. Nem mellékesen utal a nagyenyedi református kollégium felégetésére,

32 Az angol pénzügyi támogatás elemzéséhez ld.: *G. Otruba: Die Bedeutung englischer Subsidien und Antizipationen für die Finanzen Österreichs 1701 bis 1748. Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 51. (1964) 192–205.

33 TNA SP 80/22. fol. 257.

34 TNA SP 80/23. fol. 88.

35 A kiáltvány Stepney kézírásával annotált példánya: TNA SP 80/23. fol. 152.

36 TNA SP 80/23. fol. 134.

az áldozatokra.³⁷ Önmagáért beszél az is, hogy a vonatkozó részben a szövetséges udvar megnevezése rejtjeles számkombinációkkal szerepel.

Ugyanakkor a közvetlen katonai érdekek védelme tükröződik a szövetségesek főparancsnokához, Marlborough herceghez írott 1704. június 18-i levelében, melyben figyelmezteti a herceget, hogy ne hagyja, hogy Savoyai Jenő három-négy lovasezredet elvonjon a délnémet frontról, s Magyarországra vezényelje őket. Fel-tűnő módon azonban ismételten hangot ad protestáns szimpátiájának, mivel úgy látja, hogy a háború erőszakos befejezése valójában a jezsuiták érdeke, hiszen egy békés rendezés eredményeképpen elvesztenék a csalárdul megszerzett egyházi vagyont. Másrészt inkább tárgyszerűnek, semmint elfogultnak értelmezhetjük azt a meglátását, miszerint egy olyan nemzet esetében, amely a megsértett jogai miatt már hétszer volt kénytelen fegyvert fogni, a garanciák tekintetében indokolt az óvatosság.³⁸ Ugyanakkor nem elhanyagolható szempont, hogy fontos hangulati elemeket is tükröznek Stepney jelentései. Amikor beszámol a Badeni Lajos július 2-i donauwörthi győzelmét követő diadalmas hangulatról a bécsi udvarban, s arról, hogy I. József személyesen is megszólította, ezzel a gesztussal mintegy elismerve az angol haderő kiemelkedő szerepét a bajorok elleni hadműveletekben, Stepney hangsúlyozza, hogy nem tévesztik meg a dinasztia üres, semmitmondó bókjai.³⁹

Mindezek után valóban kulcsfontosságú mozzanat, hogy Stepney 1704. szeptember 11-én találkozott a táborban lévő Marlborough herceggel, s átfogó tájékoztatást adott számára a bécsi udvar és a magyarok közötti konfliktus részleteiről.⁴⁰ Nem mellékesen a konfliktus mielőbbi rendezését, kiegyenlítését, tehát nem katonai megoldását angol szempontból is fontosnak tartotta, s ebben a szel-lemben tájékoztatta a szövetséges hadak győztes főparancsnokát. A dilemmát egyébként maga Daniel Defoe, a politikai publicisztika klasszikus alakja is megfogalmazta szeptember 5-én a *Weekly Review*-ban közzétett írásában, ily módon: küldhetünk-e egy hadsereget a császár védelmére, és egyet a leverésére?⁴¹ Megjegyzendő, hogy Stepney Harleyhoz intézett jelentésében beszámolt arról, miszerint a holland követ, Hamel Bruyninx egyenesen a császári delegátus vezetője, Johann Friedrich von Seilern báró arcába vágta, hogy ha tudta volna, hogy katonailag ilyen lehetetlen, sőt arcátlan követelésekkel áll elő Rákóczival, illetve a magyar delegátussal szemben, úgy egyáltalán nem kompromittálta volna magát előttük, vagyis el se utazott volna Bécsből.⁴²

37 TNA SP 80/23. fol. 318.

38 TNA SP 80/23. fol. 361.

39 TNA SP 80/23. fol. 392.

40 Stepney John Churchillhez (1650–1722), Marlborough hercegéhez intézett 1704. szeptember 7-én kelt levelében fejtette ki a Rákóczival kötendő béke szükségességének politikai és morális indokait. TNA SP 105/73. fol. 172.

41 A Rákóczi-szabadságharc és Európa i. m. (7. jz.) 23–24.

42 Stepney november 12-én kelt jelentése. TNA SP 80/24. fol. 202. Stepney november 3-i jelentésében kárhoztatja a protestáns konvertita Seilern báró magatartását, a magyar fél számára érthető garanciák elvetését, ill. Rákóczi megfelelő címzésének figyelmen kívül hagyását. TNA SP 80/24. fol. 164., 165.

Szövetségi érdek és közvetítés

Az angol–holland mediáció ügyében I. Lipót 1705 tavaszán bekövetkezett halála hozott fordulatot. Stepney Sir Robert Harley államtitkárhoz intézett 1705. június 27-i levelében a tárgyalások előtti diplomáciai előkészületeket vette számba, különös tekintettel a magyarok sérelmeire és követeléseire, melyek a béketárgyalások során mindenképpen felmerülhettek.⁴³ Meglátása szerint Lipót halála után, jóllehet a magyarok szempontjából kulcskérdés a nemzetközi garancia, a római király, vagyis I. József akár szakítana is apja politikájával, ugyanakkor presztízsveszteséggként értelmezné az angol, holland, svéd, porosz és lengyel garanciát. Tényleges probléma viszont, hogy a magyarok József örökös királyság jogcímén történt magyar királlyá koronázását jogtalanak tekintik, tehát csupán egy újabb országgyűlés keretében kaphatnának lehetőséget a sérelmek orvoslására.

A magyarokkal folytatandó újabb tárgyalások közvetítői feladatára Charles Spencer, Sunderland harmadik grófja kapott megbízást Anna királynőtől. Sunderland viszont Robert Harley államtitkárnak Pozsonyból küldött november 5-i jelentésében már eleve hiábavalónak ítélte a tárgyalásokat, s ő maga mielőbb Bécsbe akart utazni, hogy az oda várt Marlborough herceggel visszatérjen Angliába. Visszarendelő levelét Anna királynő gyakorlatilag már szeptember 21-i dátummal megküldte. Az üzenetváltások ellenére ez az időszak valóban kevés eredménnyel kecsegtetett, s a diplomaták lényegében csak azért mentek Nagyszombatba, mert ez a bécsi udvar kimondott kérése volt, tehát a magyarokat pusztán diplomáciai eszközökkel kívánták elaltatni, illetve bennük illúziókat ébreszteni.⁴⁴ Le kell azonban szögezünk, hogy Sunderlandtól eltekintve az angol fél egyelőre nem foglalt állást a tárgyalások formálissá tétele mellett, sőt a jelen lévő Stepney egyértelműen a tárgyalásos rendezés érdekében emelt szót. Rákóczi hadainak pudmerici veresége azonban jelentősen rontotta az egész magyar felkelés katonai erejének nemzetközi megítélését. Stepney augusztus 15-i levelében osztja meg gondolatait hivatali felettesével, többek között a Rákóczi vezette mozgalom katonai gyengeségének nyilvánvaló negatív diplomáciai következményeire utalva.⁴⁵ Realista megközelítése tehát mindenképpen hozzájárulhatott ahhoz, hogy Sunderland missziója konkrét

43 TNA SP 80/26. fol. 42.

44 Sunderland összefoglaló jelentése november 14-én kelt, melyben Stepney álláspontjára is utal a magyarok követeléseit illetően. TNA SP 80/27. fol. 97. Az erdélyi születésű, s holland–angol miniszteriális szintű kapcsolatokkal rendelkező Adam Francknak Harleyhoz intézett levelét teljes egészében idézi B. Kiss Attila, melyből kiderül, hogy mindkét felet kárhoztatja a protestánsok ügye miatt: „Nagyon fájnak a mindkét fél részéről tapasztalt gyarlóságok és tévelygések, és ha az ügyek kezelésében nem követnek magasabb szempontú és jobb módot és rendet, és nem győzedelmeskedik a belátás és józan ész, attól tartok, hogy mind a szabadság, mind a vallás pusztulásához vezet minden.” B. Kiss Attila: Adam Franck pályája. Keresztény Magvető (2009) 2. sz. 192–193.

45 „It were to be wished the Hungarians would grow sensible by this accident as well as the former, that it is impossible for them, notwithstanding their superior numbers to sustain against regular troops; and on the other hand, that the Imperialists may be convinced by these inconsiderable advantages, that the war will never be brought to a conclusion.” TNA SP 80/26. fol. 215.

tárgyalási eredmények nélkül zárult le, vagyis e tekintetben egyáltalán nem érheti az a vád, hogy a magyarok ügyét elfogultan s a szövetségesi érdek figyelembe vétele nélkül képviselte volna.

Nem tekintjük feladatunknak a tárgyalások menetének, az üzenetváltások minden részletének reprodukálását, azt azonban feltétlenül le kell szögeznünk, hogy a magyar fél gyengülő pozíciói ellenére Stepney folyamatosan a magyar álláspont méltányos közvetítésére törekedett londoni felettesei felé. Franz Wilhelm von Salm hercege hagyatkozva, s a holland delegátussal összhangban úgy ítélte meg, hogy elsősorban a magyaroknak áll érdekükben a béketárgyalás, tekintettel arra, hogy gróf Louis de Herbeville tábornok előrenyomulása egyértelműen Erdély visszafoglalását fogja eredményezni. Ugyanakkor arra figyelmeztetett, hogy „szécsényi gyűlésük jobban, mint valaha, megerősítette a vezetők és a nép közötti kapcsolatot”.⁴⁶ További lényeges elem, hogy Stepney ezt az időszakot egyértelműen bosszúsággal élte meg, hiszen közben szinte semmi nem történt, a bécsi udvar részéről csak halogatást tapasztalt, s Rákóczi számára katonailag elfogadhatatlan feltételeket szabtak a demilitarizálendő zónák tekintetében. A tárgyalásokról vezetett naplóban utalás történik arra, hogy milyen vontatottan készülnek a császári meghatalmazott, Jan Vratislav cseh kancellár számára az utasítások, s emiatt értékes hetek telnek el.⁴⁷ A két fél által elfogadott megbízólevelekről szólva nem hallgathatta el azt sem, hogy a magyar fél alapvetően sérelmesnek tekintette, hogy egyszerű alattvalóknak titulálták őket, s emiatt újabb halasztást szenvedtek az előkészületek.⁴⁸

Fontos megjegyeznünk, hogy mindez még mindig csupán a formális előkészítés időszaka, vagyis a bécsi udvar a rajnai hadszíntér eredményei nyomán valóban a magyarok kifárasztására törekedett, s maga a holland mediátor döbbsen rá arra, hogy Marlborough herceg bécsi látogatása után az angol közvetítés is – a katonai realitásoknak, vagyis szövetségesként a bécsi udvar érdekeinek teljesen megfelelően – a magyarok „észre térítését” kívánja elősegíteni. Adolf Hendrik van Rechteren Alemelo báró a holland mediáció részéről 1705. december 23-án Nagyszombatból Anthonie Heinsius főpenzionáriusnak küldött levelében némileg kijózanítóan ír az angol diplomaták működéséről: „Véleményem szerint ezek az urak az udvart illetően inkább hátráltatták, semmint hogy elősegítették volna a tárgyalásokat, mivel láttam az előbbi [vagyis Marlborough] levelét, melyben azt írja, hogy az angol követeknek csak azt szabad tenniük, amit az udvar helyesel, az utóbbi [Sunderland] pedig folyton azt hangoztatta, hogy mi a császár szövetségesi vagyunk, ezért észhez kell téríteni a magyarokat, és inkább ők vesszenek, mint a közös ügy.”⁴⁹

46 „Their convention at Seczin has cemented the Heads and the People more than ever [...]” Stepney jelentése november 4-én kelt. TNA SP 80/26. fol. 351. A szécsényi országgyűlés, ill. uralkodói összehívás hiányában a konföderált rendek „részgyűlése” problematikájához ld. *Kovács Ágnes*: Társadalmi célok – társadalmi támogatottság. In: *Az államiság megőrzése i. m.* (17. jz.) 48–54.

47 TNA SP 80/27. fol. 95., 113., 119.

48 TNA SP 80/27. fol. 169., 171.

49 Idézi: *B. Kiss A.*: Adam Franck i. m. (44. jz.) 209.

A fenti képet azonban mindenképpen árnyalnunk kell, s inkább csak Sunderland missziójára kell vonatkoztatnunk, hiszen mindez ellentétben áll a Harley államtitkárnak december 28-án Stepneyhez intézett levelében foglaltakkal, melyhez egyébként mellékelten megküldte Anna királynő megbízólevelét is Stepney számára, egyértelműen kijelentve, hogy a magyarok által kifogásolt, s közjogi státusukra nézve sértő alattvalói kitétel már nem szerepel. Megfogalmazása szerint őszintén kívánja, hogy a magyarok belássák – mielőtt túl késő lesz számukra –, hogy a mediátorok „a világon a legjobb barátai”. Nem vitás, hogy ebben szerepet játszottak Stepney beszámolóí a szerencsétlen zsidói ütközetről, illetve annak katonai és politikai következményeiről.⁵⁰ Szintén önmagáért beszél, hogy a császár magyarokra nézve sértő nyilatkozatát Stepney nem volt hajlandó közvetíteni, azon az alapon, hogy az teljes mértékben diszkreditálná, de ha az udvar ehhez mindenáron ragaszkodik, akkor az udvar érdekeit képviselő magyar közvetítőkön, például a kalocsai érseken keresztül tegye meg. Harleyhoz intézett 1706. január 23-án kelt levelében, melyhez csatolta az uralkodói nyilatkozatot, egyértelműen kifejti, hogy miért sértő a magyarokra nézve az amnesztia vagy bűnbocsánat emlegetése a törvényes jogok elismerése nélkül. S ezen a ponton feltétlenül megjegyzendő, hogy Stepney fáradtságot és időt nem kímélve rögtön újabb szövegváltozatot készített, azonban előterjesztésére azt a választ kapta, hogy a szövegen már nem lehet változtatni, egyébként pedig az udvar eredeti deklarációját továbbíthatja a holland közvetítők felé, hogy ők adják át a magyaroknak.⁵¹ Mindez jól mutatja, hogy az udvar milyen szerepet szánt a szövetséges angol diplomatának, főleg pedig azt, hogy mennyire magabiztosan szemlélte a magyar helyzetet.

Egyértelműen leszögezhetjük, hogy ha Stepney pusztán sértett önérzetére lett volna tekintettel, akkor későbbi tevékenysége csakis a formális eljárásokra szorított volna. Ő azonban a tényleges tárgyalások és a mielőbbi tűzszünet érdekében újabb megoldási javaslattal állt elő, s Rechterennel a császári deklaráció kiküszöbölésének érdekében memorandumot fogalmazott, kihagyva belőle az inkriminált részeket, majd ehhez meg tudta szerezni a szövetséges, ám ellenérdekelt udvar jóváhagyását, s végül így sikerült elhárítania az akadályt a későbbi nagyszombati tárgyalások előkészítésének útjából.⁵² Az sem mellékes, hogy a magyarok sérelmei és a bécsi udvar eljárásának ismeretében Stepney a jelentéseiben alkalmazott terminológiával egyértelműen legitimálja Rákóczi mozgalmát London felé, hiszen 1705-től következetesen a „konföderáltak”, s nem az „elégedetlenség”, s főképpen nem a „lázadók” megjelölést alkalmazza.

Mindeközben a császári csapatok újabb atrocitásokat követtek el, minek következtében a külföldi mediátorok joggal tartottak attól, hogy a kuruc csapatok is hasonló módon reagálnak majd. Ilyen előzmények után került sor a mediátorok

50 „I wish they may see before it is too late, that the Mediators are the best friends they have in the world.” *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/2. 335. Stepney több jelentésben, először november 28-án számolt be az ütközetről. TNA SP 80/27. fol. 187.

51 TNA SP 80/28. fol. 30., 34., SP 105/77. A holland mediátoroknak kifejtett álláspontjához ld.: *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/2. 364–365.

52 Stepney beszámolója január 30-án kelt. TNA SP 80/28. fol. 45.

fáradozásának köszönhetően február végétől a felek közti tárgyalásokat egyáltalán lehetővé tevő fegyverszüneti megállapodás részleteinek kidolgozására és természetesen közvetítésére, miközben a császári csapatok minőségi fölényének tudatában az előkészületek elhúzódása kizárólag az udvar érdekeit szolgálta.⁵³ Jellemző az is, hogy Stepney, bár az udvar érdekében állónak tartotta, hogy a magyarok által méltányos módon javasolt határ menti sávba, vagyis a Lajta mögé vonják vissza a császári csapatokat, Pálffy János tervezett akciói miatt azonban kétségesnek gondolta e javaslat elfogadását is.⁵⁴ Ugyanakkor rendkívül pozitív gesztusként nyugtázta a fegyverszüneti feltételek elfogadását a magyarok részéről, beleértve Lipót-vár és Trencsén élelmezését is.⁵⁵

Úgy tűnik, hogy gesztusokban nem volt hiány, hiszen az udvar engedélyezte a találkozást Rákóczi és felesége között, jóllehet az angol diplomata tárgyszerűen azt is megjegyezte felettesének írt beszámolójában, hogy lényegében arra számítnak: a fejedelemné férjére gyakorolt – legalábbis nagyon remélt – befolyása révén inkább egyenletlenséget szít majd a magyarok vezetői között.⁵⁶ Május 8-i jelentésében viszont valóban örömmel számolt be felettesének, hogy többek között a Rákóczival és Bercsényivel Nyitrán folytatott személyes megbeszélések eredményeképpen – utóbbi szörszálhasogatása ellenére – elhárultak az akadályok a tényleges tárgyalások megkezdése elől, melyek első lényeges érdemi tárgyát a magyar sérelmek képezik majd.⁵⁷ Az elkövetkező hetek tényleges előrelépést azonban továbbra sem hoztak, bár ebben az is szerepet játszott, hogy az erdélyi követekre várakoztak, akik viszont Rákóczinak mint erdélyi fejedelemnek az autoritására kívántak hagyatkozni. Ahogy az várható volt, az udvar Erdély önállóságának gondolatát még ebben a formában is elvetette, tehát már rögtön felmerült a tárgyalások eredménytelenségének, illetve megszakadásának lehetősége.⁵⁸ Tegyük hozzá, hogy itt ismét csak a katonai realitás volt az érv, hiszen az udvar álláspontja szerint Erdély nincs is Rákóczi kezén, az erdélyiek pedig „tiltakoznak” fejedelemmé választása ellen. Stepney Harleyhoz intézett jelentése szerint Rákóczinévvel együtt próbálta meggyőzni a fejedelmet, hogy tekintsen el az „erdélyi statusok” fejedelmi címen való képviselététől, de Rákóczi hajthatatlan maradt.⁵⁹

Stepney végre június 15-i jelentésében számolt be arról, hogy a magyar fél átadta érdemi előterjesztéseit. Ezeket részben az udvar számára elfogadhatónak, részben a császár atyai kegyének függvényeként kezelendőnek, részben pedig eleve teljesíthetetlennek ítélte. Jelentésének utolsó bekezdése azonban már elő-

53 TNA SP 80/28. fol. 93., 98., 101., 103.

54 TNA SP 80/28. fol. 113.

55 TNA SP 80/28. fol. 152.

56 „[...] may dispose him to reasonable Terms, or rather out of a design of sowing Discord and surmises among the chiefs of the confederates by means of this lady [...]”. *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/2. 640.; TNA SP/28. fol. 165.

57 TNA SP 105/77.

58 Bruyninx erre június 12-i levelében utal. *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/3. 67–68.

59 TNA SP 105/77. Érvelésében Stepney Thököly példáját is felhozta, aki a csalóka francia ígéretek nyomán elhagyatottan fejezte be életét.

revetítette a misszió sikertelenségének lehetőségét, hiszen megfogalmazása szerint az „udvar nyelve nagyot változott” a szövetségesek spanyolországi és németalföldi sikerei nyomán, s csupán remélni lehet, hogy a mediátorok erőfeszítései nem lesznek kudarcra ítélve, úgy, amint azt a Höchstädt és Landau mellett kivívott győzelmek eredményezték két évvel korábban a selmecbányai tárgyalások idején. Ennek egyik figyelmeztető és nyilvánvaló jeleként június 29-én a magyar fél hozzájárulását követelték ahhoz, hogy hadtestével Jean Louis Rabutin de Bussy császári tábornok a megszállt Erdélyre támaszkodva zavartalanul állást foglalhasson Szeged és Nagyvárad közt.⁶⁰ Július 2-i összefoglaló jelentésében Stepney ismét az udvart kárhóztatta a magyar proposíciókra adott válaszok kapcsán, mivel a magyar fél tényszerű állításának megalapozottságát semmibe veszik, illetve a magyar fél számára természetes biztosítékot jelentő kitételeket elutasítják.⁶¹ A formális kifogások, többek között az erdélyi követek „Status Confederati”-ként való el nem ismerése Stepney és a holland mediátorok szerint szintén a tárgyalások, illetve a fegyvernyugvás mielőbbi felmondásához kell hogy vezessenek. Ennek bekövetkezését Stepney július 13-i jelentésében a fejedelemtől vett levelek alapján már befejezett tényként kezelte, mivel Vratislav a Rákóczival folytatott megbeszélései során egyértelműen kifejtette, hogy a császár az ő erdélyi fejedelmi címének elfogadásába soha nem egyezik bele.⁶² Ettől függetlenül három nappal később Harleynak előadja, hogy meggyőződése szerint az uralkodó inkább hajlana a békére, de „önkényes elveket valló miniszterei” miatt a békéért való fáradozás kudarcra van ítélve.⁶³

A közvetítés lezárulása

Stepney elemző összefoglalása, melyet 1706. július 20-án intézett Robert Harley államtitkárhoz, két szempontból tekinthető különleges jelentőségűnek magyarországi diplomáciai tevékenységének tekintetében.⁶⁴ Míg egyfelől hivatali felettesének tájékoztatása céljából áttekintést ad a szemben álló felek adott pillanatban elfoglalt álláspontjáról, így többek között a tárgyalásos rendezés formális technikai hátteréül szolgáló fegyvernyugvás meghosszabbításának lehetetlenné válásához vezető körülményekről, másfelől viszont morális indokokkal alátámasztva értéke-
li Rákóczi erdélyi fejedelemségének problematikáját. Utóbbi során összetett érrendszer alkalmaz, s ebben feltűnő módon nem csak a *Diploma Leopoldinum* Erdély korábbi szuverenitását befolyásoló, sérelmes voltára utal. Az udvar Erdellyel kapcsolatos eljárását, kormányzási módjának közjogi megalapozását is követke-

60 TNA SP 80/28. fol. 262. Utóbbi előterjesztés elfogadtatását a lotaringiai herceg várta a mediátoroktól. *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/3. 94–95.

61 TNA SP 80/28. fol. 305.

62 TNA SP 80/28. fol. 331., 347.

63 TNA SP 80/28. fol. 359.

64 TNA SP 80/28. fol. 355.; *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/3. 156–159.

zetlen érvelésen alapulónak tartja, s II. Apafi Mihály lemondatását ugyancsak az önkényes uralkodói akarat gyakorlati megvalósulásának példajaként említi.⁶⁵

Nem kétséges, hogy Stepney a fejedelem által vezetett fegyveres harc nemzetközi szintéren nélkülözhetetlen legitimitásának vonatkozásában teljes mértékig tisztában volt az erdélyi fejedelmi cím jelentőségével, de ezen túlmenően morális indokokra is támaszkodik gondolatmenetében. Mint kifejti, a magyarok már csak azért sem hagyhatják magukra az erdélyi rendeket, mivel a múltban pontosan az erdélyi konföderátusok nyújtottak számukra segítséget. Ha ezt megtennék, ugyanaz a sors várna rájuk is, mint az erdélyiekre, s „rövid időn belül ugyanolyan rabszolgaságra jutnának”.⁶⁶ S ezen a ponton az angol diplomata egyértelműen tragikus vízióját is kifejezésre juttatta a magyarok eljövendő sorsával kapcsolatban, hiszen meglátása szerint bárkit, akinek az a „boldogság” jutott osztályrészül, hogy alkotmányosan szabad kormányzat alatt élhet, nem hagyhat hidegen egy olyan nép sorsa, melyben minden hat ember közül öten a reformált egyházak hívei sorába tartoznak, majd pedig „szabadságaiktól egy csapásra megfosztatnak, rabságba és üldöztetésbe taszítatnak”.⁶⁷

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a mediáció sorsa a tárgyalástechnikai akadályokon túlmenően a tényleges magyarországi hadi helyzetnek köszönhetően, illetve Marlborough herceg bécsi útja következtében végérvényesen megpecsételődött. Nem kétséges, hogy az angol fél, ha közvetlen katonai érdekétől vezetve is, de bizonyos időszakokban s bizonyos személyek részéről valóban óhajtotta a magyarországi helyzet hatékony rendezését, s ez mindenekelőtt George Stepneynek tulajdonítható. Személyében felkészült, elkötelezett diplomata képviselte az angol mediációt. Bécs részéről Vratislav gróf cseh kancellár folyamatosan támadta, mondván, hogy elfogult a magyarok iránt. Valójában Stepney tisztában volt a külföldi hatalmak garanciájának jelentőségével, mint ahogy azzal is, hogy Rákóczi miért ragaszkodik az erdélyi fejedelmi címhez. A magyarországi konfliktus kirobbanásának előzményei alapján pedig joggal merülhetett fel benne, hogy a császári csapatok térnyerésével ugyanolyan állapotok köszöntenek be Magyarországon és Erdélyben, mint a fegyveres harc megkezdése előtt. A bécsi udvar módszerei, a halogató taktika, a be nem tartott fegyverszüneti feltételek, vagy éppen a Rákóczi megölésére felbérelt orgyilkosok, akik közül az egyikkel személyesen is tárgyalt, nagyon súlyos visszatetszést keltettek benne. Ugyanakkor azt is meg-

65 Stepney igen nagy valószínűséggel a Rákóczival folytatott korábbi személyes megbeszéléseinek tükrében nevezi Apafit a „legnyomorultabb” fejedelmek egyikének, hiszen Rákóczi a *Vallomásokban* igen érzékletesen leírja, hogy gróf Franz Ulrich Kinsky (1634–1699) cseh főkancellár Apafihoz hasonlóan őt is megpróbálta „a törvények és megállapodások ellenében a császár javára” lemondatni.

66 *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/3. 159. Stepney magyar közjogi felkészültségét mi sem jelzi jobban, mint hogy rendelkezett a magyar törvényekre nézve sérelmes eljárások megítéléséhez szükséges iratokkal, így az ellenállási jog eltörléséről szóló törvényhely szövegével éppúgy, mint az erdélyi fejedelmek által a 17. században kötött valamennyi béke és szerződés szövegével. A jelzett kéziratok Stepney annotációit is tartalmazzák. TNA SP 80/23. fol. 158., 160.

67 *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/3. 159.

állapíthatjuk, a tárgyalások vontatottsága és kudarca, ha úgy tetszik, a magyar fél szempontjából eredménytelensége, egyértelműen a katonai helyzet realitásának függvénye volt. A tárgyalásos rendezés megghiúsulását követően az udvar magatartásának változását jelzi egyébként, hogy Stepney titkára, James Fury 1706. július 21-én Erasmus Lewishoz, Harley titkárához intézett levelében egyenesen arról ír, hogy Bécsben a magyarok „tűzzel és vassal való kiirtásáról” beszélnek.⁶⁸

Közvetítői tevékenységét mégsem ítélte hiábavalónak, s a mediáció során szerzett tapasztalatai alapján meggyőződéssel vallotta, hogy a Rákóczi által kifejtett érvek mindenben helytállóak. Nem mellékes, hogy az angol parlament döntése nyomán indított közvetítés „nagyszerűsége” mellett őszintén hitet tett, függetlenül attól, hogy az végeredményét tekintve sikeresnek ítéltető volt-e vagy sem.⁶⁹ Jellemző, hogy Harleyhoz intézett 1706. augusztus 4-i jelentésében, melyben a tárgyalások lezárulása után a császárnál tett utolsó audienciáról is beszámolt, ismét hangsúlyozza, hogy ez alkalomból is a magyarok megegyezési szándékának adott hangot.⁷⁰

GYÖRGY KURUCZ

INTERESTS OF ALLIED POWERS, PROTESTANT SYMPATHIES, MILITARY REALITIES: PRINCE RÁKÓCZI'S FREEDOM FIGHT AND THE ENGLISH DIPLOMATIC MEDIATION

This paper argues that the process of turning an uprising into a legitimate freedom fight for the elimination of the excesses of the Habsburg administration in the Kingdom of Hungary, including the recognition of the Hungarians as a negotiating party by the English and Dutch diplomacy at the beginning of the 18th century, was largely dependent on the military progresses made by the insurgent troops of Prince Ferenc Rákóczi II. However, it would be quite misleading to assume that the weakening of the Emperor, the most important ally of the Maritime Powers during the War of Spanish Succession, concerned the English and Dutch diplomats from a military point of view exclusively. The overwhelmingly Protestant public of England certainly had strong sympathies towards the Protestant subjects of the Kingdom of Hungary fighting against their Catholic Habsburg ruler, as a result of which the Whig government launched a media campaign to convince the public that the conflict in Hungary should by no means be deemed as a religious war.

By doing so, Rákóczi's movement was no longer regarded as an isolated regional conflict which is corroborated by the fact that English and Dutch diplomats were acting as mediators from late 1704 onwards to have the Court of Vienna and the Hungarians come to terms concerning a possible peaceful settlement in Hungary. Although the motivation of English diplomacy was largely influenced by the need of having to achieve the massive withdrawal of Imperial troops from Hungary and deploy them on the Rhine under the

68 TNA SP 80/28. fol. 381.

69 Adam de Cardonellhez, Marlborough titkárához intézett levelében így ír: „But since Her Majesty by the advice of the Parliam[en]t was moved to urge it with more efficacy, it seems wonderfull that no manner of notice has been taken in England whether We succeeded or not.” *Simonyi E.*: i. m. (8. jz.) II/3. 172.

70 TNA SP 80/28. fol. 393.

---

command of Marlborough, there were some English government figures who were keen on convincing the Habsburg ally to alter its attitude to the Hungarians. George Stepney, as an envoy extraordinary, who acted as a mediator with other Dutch diplomats was instrumental in presenting the Hungarian political, economic as well as religious grievances to his superiors in a balanced manner. According to English diplomatic reports and Stepney's correspondance, the *débaclé* of the negotiations between the Court of Vienna and the Hungarians did raise the prospect of threatening „the cause of Europe” as was put by an English government official.

CONTENTS

STUDIES

Károly Goda: „Ecce panis angelorum”. Medieval Corpus Christi Festivities and Processions in Vienna and Buda in a Central European Perspective	183
Péter Tusor: The Primate, the Ban and the Court of Vienna (1663–1664)	219
Orsolya Völgyesi: The Generation of László Szalay in the Lure of Kölcsey	251

WORKSHOP

Viktória Kovács: The Background to the Landowning of the Premonstratensians of Lelesz at Szalóka	265
János Buza: The Draw Bench Thrown into the Danube. On Minting in Hungary before 1526	281
György Kurucz: Interests of Allied Powers, Protestant Sympathies, Military Realities: Prince Rákóczi's Freedom Fight and the English Diplomatic Mediation	299
Bálint Varga: The Barbarian Past and the Glory of the Nation	319
Miroslav Michela: „A Home Should Be a Home to All Its Sons”. Cultural Representations of the Cult of Saint Stephen in Slovakia during the Interwar Period	333

E számunk szerzői

BUZA JÁNOS, az MTA doktora, ny. egy. tanár (Budapesti Corvinus Egyetem) • GODA KÁROLY PhD, posztdoktori ösztöndíjas (Palacký Egyetem, Olomouc) • KOVÁCS VIKTÓRIA, PhD-hallgató (Szegei Tudományegyetem) • KURUCZ GYÖRGY, a történelemtudományok kandidátusa, habil. egy. docens (Károli Gáspár Református Egyetem) • MIROSLAV MICHELA PhD (Prágai Károly Egyetem/Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete) • TUSOR PÉTER, az MTA doktora, egy. docens (Pázmány Péter Katolikus Egyetem), kutatócsoport-vezető (MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája) • VARGA BÁLINT PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • VÖLGYESI ORSOLYA PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet